

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:04.04.2022 ✓Accepted/Kabul:26.06.2022

DOI:10.30794/pausbed.1098186

Research Article/Araştırma Makalesi

Pınar, M. (2023). "Hilafet Tartışmaları Gölgesinde Rauf Orbay'ın Hindistan Seyahati", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 54, Denizli, ss.191-204.

HİLAFET TARTIŞMALARI GÖLGESİNDE RAUF ORBAY'IN HİNDİSTAN SEYAHATI

Mehmet PINAR*

Öz

Türkiye'deki yeni rejim, 1924 tarihinde Hilafeti kaldırmasıyla İslam dünyası Hilafet kurumunun geleceğiyle ilgili yoğun bir tartışma dönemine girdi. Bu tartışmalarda öne çıkan devletlerin Hilafet kurumunun sorumluluğunu tek başına üstlenme konusundaki çekimserlikleri oldu. Osmanlı ve Arap eksenli Hilafet tartışmaları, Ortadoğu'da Müslüman toplumlarda önemli bir gündem oluşturdu. Hindistan dışında Osmanlı hanedanlık bakiyeleri üzerine Hilafetin temsiline/devamına sıcak bakılmadı. Bu tartışmaların yaşandığı bir süreçte Rauf Bey'in Hindistan seyahati, Türkiye'deki yeni rejimde kısa süreli bir tedirginliğe yol açtı. Rauf Bey, Türkiye'deki yeni rejimin beklentilerinin aksine Hilafetin sadece bir ülkenin sorunu olmadığı, bütün dünya Müslümanlarının problemi olduğu konusunda bir irade sergiledi. Cumhuriyetin kuruluş sürecinde rejimin tanımladığı Rauf Bey ile Hindistan'da verdiği konferanslarla Hilafet kurumu hakkında tespitlerde bulunan mezkur kişi arasında derin bir fark olduğu dikkatlerden kaçmadı. Hilafet kurumunun tarihsel süreçte ortaya koyduğu pratiklerden hareketle bu kurumun İslami kesimde bir karşılığının kalmadığı yönünde bir eğilim gösterdi. Bu kurum hakkındaki açıklamaları ve beklentileri rejimin tedirginliğini ciddi manada törpüledi. Bu çalışmada Hilafetin kaldırılmasından sonra İslam devletlerinde Halifeliği tekrardan ihya etme çabaları çerçevesinde Rauf Bey'in Hindistan seyahatinde Hilafet konusunun hangi açıdan gündeme geldiğini incelemenin yanında; Türkiye'nin bu konuya eğilimini/tavrını tespit etmek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Hilafet, Hindistan, Rauf Orbay.*

RAUF BEY'S TRAVEL TO INDIA IN THE SHADOW OF THE KILAITH DISCUSSIONS

Abstract

When the new regime in Turkey abolished the Caliphate in 1924, the Islamic world entered a period of intense discussion about the future of the institution of the Caliphate. The prominent states in these debates were hesitant to take the responsibility of the Caliphate alone. The Ottoman and Arab-oriented Caliphate discussions created an important agenda in Muslim societies in the Middle East. The representation/continuation of the Caliphate on the Ottoman dynastic remnants outside India was not welcomed. In a period of these discussions, Rauf Bey's trip to India caused a short-term uneasiness in the new regime in Turkey. Contrary to the expectations of the new regime in Turkey, Rauf Bey showed a will that the Caliphate is not only a problem of one country, but of all Muslims around the world. It did not go unnoticed that there was a profound difference between Rauf Bey, who was defined by the regime during the establishment of the Republic, and the aforementioned person, who made observations about the Khilafah institution through the conferences he gave in India. Based on the practices of the caliphate institution in the historical process, it showed a tendency that this institution has no equivalent in the Islamic section. His statements and expectations about this institution seriously eroded the uneasiness of the regime. In this study, it is aimed to determine the tendency/attitude of Turkey to this issue as well as to examine the aspect of Rauf Bey's trip to India within the framework of his efforts to revive the Caliphate in Islamic states after the abolition of the Caliphate.

Key words: *Caliphate, India, Rauf Orbay.*

*Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, VAN.
e-posta: mmetpinar@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0001-5416-5220>)

Giriş

Hilafet makamının konumu ve etkisi, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde sıklıkla tartışma konusu oldu. Cumhuriyet'in ilanı ile bu tartışmalar yeni bir boyut kazandı. Hilâfetin kaldırılması kararının alınmasından sonra Hilâfet Komitesi Başkanı Şevket Ali kararın yeniden gözden geçirilmesini Ankara Hükümeti'nden talep etti. Mustafa Kemal Paşa, dışarıdan müdahalelerin ve etkilenmelerin önüne geçmek adına kararlı oldukları vurgusunu öne çıkartırken Hilafeti kendi üstüne alma önerisine ise sıcak bakmadı (Öke, 1989: 153).

Halifelik kaldırılması, İslam dünyasında Hindistan Müslümanlarında rahatsızlık teşkil ettiği gibi, Mısır ulemasının da tepkisine yol açtı. 11 Mart'ta Hilâfet Komitesi Başkanı Şevket Ali ve Cemiyetül Ulema Başkanı Kıyafullah, Bombay'da yayınladıkları bildiriye Türkiye'nin tek başına tarihi geçmişi olan ve tüm Müslümanları ilgilendiren kurumu kaldıramayacağını söyleyerek Türkiye'nin aldığı bu kararı kabul etmediklerini bildirdiler (Satan,2017: 256.) Hintli Müslümanlar Hindistan'ın milli egemenliğinin en önemli dayanak noktasını Halifelik devamında gördüler. Kalküta'daki 19 Mart 1924'te toplantıda Halifelik meselesinin tüm Müslüman toplumların sorunu olduğu, birlikte değerlendirme ve hareket etmenin önemine vurgu yapıldı (Sadiq, 2018:130).¹ Mısır uleması, Halifelik kaldırıldıktan sonra Kahire'de yaptığı toplantıda Abdülmecid'in Halifelikinin meşruiyetinin kalmadığını, yeni bir Halifeye karar kılmak için farklı ülkelerdeki ulema arasında yapılacak toplantılarla karar verilmesini daha doğru bir adım olarak gördüler (BCA.030.10.202.382.26).

Halifelik kaldırılmasına tepkiler olduğu gibi bu boşluğu doldurmak isteyenler de oldu. Türkiye'nin Hilâfeti kaldırmasının ardından 5 Mart 1924'te Hicaz Kralı Hüseyin 101 pare top atışı ile Halifelikini ilan etti. Kral Hüseyin'in Halifelikine ilk itiraz 8 Mart'ta Hint Müslümanlarından geldi. Fransa, İngiltere'nin desteklediği Halifeyi desteklemeyeceğini açıklayarak Fas sultanını Halife olarak tanıyacağını deklare etti. Mısır Kralı Fuad dâhil birçok yerde Halifelikini ilan eden liderler ortaya çıktı (Akgün, 2006:227). 5 Mart'ta Halifelikini ilan eden Kral Hüseyin, 11 Mart'ta Amman'da biatleri kabul etti. Hüseyin'in oğlu Ürdün Emiri Abdullah, ilan edilen Halifelikine meşruiyet kazandırmak için bu kurumun Arap menşeli olduğunu, Halifenin de Peygamber gibi Arap olması gerektiğini belirterek Osmanlı Halifelikinin realitesinin olmadığını da ayrıca söylemekten geri durmadı (Özmen, 2017:276).²

Kral Hüseyin'in çıkışından sonra 25 Mart 1924'te Mısır Kahire'de Hilafetin geleceğinin tartışılması için bir toplantı tertip edildi. Bu toplantıda eski Halife Abdülmecid'in Müslüman toplum nezdinde bir meşruiyetinin kalmadığı, kendisine biat etmenin manasız olduğu kararı çıktı (Alkan, 2011:33-34). Sonraki süreçte de Halifelik makamının durumuyla ilgili Kahire'de toplantılar devam etti. Bu toplantılarda El Ezher ulemasının desteğiyle eski Halife Abdülmecid'in getirilmesi yerine Kral Fuad'ın Halife olması üzerinde duruldu (BCA.030.10.202.382.25; United Kingdom National Archive Colonial Office CO. 732/47/8). Mısır Halifelikinin geleceği noktasında insiyatif alan girişimlerde bulunmasına karşın Halifelik dünyadaki Müslümanların tamamını ilgilendirdiğinden dünya nezdindeki Müslüman toplumlarda karşılık bulması zor bir durum olarak gözükmekteydi (Atay, 2000:232).

Kral Hüseyin ve Kral Fuad'ın Müslüman toplumlarında karşılık bulmayan girişimlerinden sonra Kral Hüseyin'e karşı duran Vehhabiler, ayaklanınca Kral Hüseyin yerini oğlu Ali'ye bırakmak durumunda kaldı. Buna karşın Vehhabiler, Mekke'den sonra Hicaz'da da hâkimiyetlerini tesis ettiler. Suudiler, İslam Kongresi düzenleyip Halifelikini kendi bünyelerine almak istemelerine karşın ciddi bir destek göremediler (Özmen, 2017:278).

Türkiye'nin Paris Büyükelçiliği 1931'de Kudüs'te Hilafet meselesini görüşmek üzere İslam Kongresi toplanmasının planlandığını, Türk Dışişleri Bakanlığı'na bildirdi. Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü, dinin siyasi amaçlara alet edilmemesini ilke edindiklerinden daveti kabul etmedi (Gotthard, 1972:21). Türkiye'nin Kabil Elçiliği'nin bildirdiğine göre, Hint Müslümanlarının Kudüs'teki İslam Kongresi'ne destek vermesinin sebebi nüfuzu azalmaya başlayan liderleri Şevket Ali'ye tekrardan güç kazandırma çabalarıydı. Elçilik, Peşavur'da Nadir Şah adına Halife unvanıyla hutbe okutulduğunu, Türkiye aleyhinde sözlere yer verildiğini raporladı (BCA. 030.10/203.385.20.).

1 Hilafet Komitesinin bundan sonraki toplantılarında, komitenin yeniden şekillendirildiği ve Hilafetin kaldırılmasının ardından kaybettiği halk gücünü toplamaya çalıştığı görülmektedir. 1929 yılına kadar ayakta tutmaya çalıştıkları komite dağılarak, üyeleri farklı gruplarda temsilci olmuşlardır. Dr. Ensari, Ebü'l Kalam Âzâd başta olmak üzere hilafet hareketinin liderleri ve aydınları Müslüman Milliyetçi Parti kurarak, Hindistan Milliyetçi Müslümanlar Konferansı ile yeniden toplandılar (Yaylagül, 2020:112.).

2 Hilafetin meşruiyeti ile ilgili tartışmalar için bkz (Pınar, 2020:2612-2615).

1931’de İngiliz manda yönetimindeki Filistin’de Kudüs Müftüsü Emin El Hüseyini tarafından organize edilen ve Hindistan’dan Şevket Ali’nin destek olduğu kongrede Hilâfet meselesi Abdülmecid Efendi’nin kongreye katılacağı iddiaları ile gündeme geldi. Abdülmecid’in kongreye katılacağı iddiaları, kongrenin hazırlık aşamasında dağılmasına neden oldu (Atay, 2000:233).

Lahor Nevvabı Emirüddin Ahmet Han’ın Türkiye’nin Maslahatgüzar’ı ile yaptığı görüşmenin içeriği, Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlığa iletili. Bu görüşmede Ahmet Han’ın eski Halife Abdülmecid’in ve ona alternatif olarak düşünülen başka bir Halifenin Hindistan halkının beklentilerine çare olamayacağını söylediği rapor edildi. Hindistan’daki Müslümanlar ikiye ayrıldı. Yeni bir Halife görmek ve Nizamı Haydar gibi Halifenin Osmanlı hanedanından olmasını isteyenlere karşın Türkiye’de son zamanlarda yaşanan gelişmeler, Hindistan’da Halifelik beklentilerini zayıflattı. Halifeliğin hayat bulması manevi kuvvetin yanında maddi kuvvet de gerektirmekteydi. Türkiye’nin desteği olmadan Halifelik makamının kuvvet bulması ve kapsayıcılığı mümkün bir durum olarak görülmemekteydi.

Rauf Bey’in Hilafetin kaldırılma süreci ve sonrasında kurucu irade tarafından Hilafetçi olarak yaftalanması Hindistan seyahatinde dikkatlerin üzerine yoğunlaşmasına yol açtı. Bu çalışmada amaç Hilafeti geri getirmeye yönelik tartışmaların başladığı bir süreçte, Rauf Bey’in bu seyahatinin Türkiye’deki kurucu kadroların zihinlerinde tasavvur ettiği endişelerle/korkularla ne ölçüde örtüştüğünü tartışmaktır.

Rauf Bey’in Kısa Hayat Hikâyesi

Kırım Savaşı’ndan sonra Kafkasya’dan İstanbul’a göç eden Çerkez bir ailenin çocuğudur. 1881’de İstanbul’da doğdu (TBMM Arşivi:389). Babası Sultan Abdülaziz döneminde denizcilik alanında eğitim alması için İngiltere’ye gönderildi. II. Abdülhamid tarafından tehlikeli olduğu düşünülerek Trablusgarp’a sürüldü (BCA. 121.10.1.2.1).

Babası Mehmet Muzaffer Paşa Trablusgarp’a atandığında, ilkokulu burada tamamlayan Rauf Bey, daha sonra buradaki askeri rüştiyeye girdi. Babası ve ağabeyinin denizci olması, donanma ve denizcilik duygusunu içinde yoğun biçimde yaşadığından bahriyeli olmayı tercih etti. (Vakit Gazetesi, 19 Kanun-ı Sani 1338). Trablusgarp Askeri Rüştiyesi’ni bitirdikten sonra Heybeliada Bahriye Mektebi’ne devam etti (TBMM Arşivi:389). 1898 yılında mühendis asteğmen rütbesi alarak Bahriye Mektebi’nden mezun oldu (Kocahanoğlu,2018:68.).

5 Mayıs 1909’da Hamidiye Gemisi kumandanlığına atandı. Arnavutluk ayaklanmasının bastırılmasında rol oynadı. Aynı tarihlerde Tuna Milletlerarası Su Yolu Komisyonu’nda Türkiye temsilcisi olarak görev yaptı. 7 Mayıs 1910’da İngiliz Kralı V. George’nin taç giyme törenine katıldı. 1911 Trablusgarp Savaşı’nda ikmal sevkiyatında görev aldı. Trablusgarp Savaşı’nda bölgeyi bildiğinden Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa ile birlikte kılık değiştirerek bölgedeki yerel güçleri örgütledi. Balkan Savaşları döneminde Hamidiye Kruvazörü’ne tayin edildi (Alkan, 2004:601). Ahmet İzzet Paşa’nın deyişiyle “ *Bahriyenin şan ve namusunu korudu*” (İzzet Paşa, I, 2019:22). Rauf Bey’in şöhreti Balkan Savaşları sırasında Hamidiye Kruvazörü ile başarılı işlere imza atmasıyla ortaya çıktı.

Rauf Bey, I. Dünya Savaşı’na Osmanlı Devleti’nin girmesini doğru bularak aksi bir tercihte Rusların işgaliyle karşı karşıya kalınacağını hatırlattı (Orbay, 2000:23). Rauf Bey, I. Dünya Savaşı başlangıcında Bağdat’tan Afganistan’a geçmek istemesine karşın bu uygun görülmediğinden Bağdat’ta faaliyetlerine devam etti (BOA. DH.ŞFR. 48.278). I. Dünya Savaşı sonlarında Ahmet İzzet Paşa Kabinesinde Bahriye Nazırı oldu (BOA. MV.249.210; Türkgeldi, 2010:151). Orbay, başarılı çalışmalar ve kahramanlıktan ötürü Mondros Mütarekesi görüşmelerini yürütme ile görevlendirildi (Türkgeldi, 2010 :154).³ Antlaşmanın şartları ağır olmasına karşın Rauf Bey, İngilizlere güvenilmesi gerektiğinin yanında savaşı sürdürecektir bir Osmanlı’nın olmadığını da altını çizdi (Orbay, 2000:148). Sadrazam İzzet Paşa ise mütareke ile ilgili; Mondros Mütarekesi’nin şartlarını ağır bulmakla birlikte, şartları Bulgar mütarekesine göre daha hafif bulmuş (İzzet Paşa, II,2029: gösterdiği başarılarından dolayı Rauf Bey’i kutlamış ve Amiral Calthorpe’ye de tebrik telgrafı göndermişti (Bayar,1997 :61).

3 Rauf Bey’in konferanslarını yakından takip eden Hintli Doktor İkbâl, Mondros’un şartlarını mezkûr şahsın Türkiye’nin çıkarlarına uygun bir şekilde hazırlanmasına karşın (Türkler savaş yükümlülüğünden sorumlu tutulmayacakları) Damat Ferit Paşa Kabinesinin kurulması, Sultan Vahdettin’in İttihatçılar lehine hareket etmeye başlamasıyla her şeyin altüst olduğu olayların gelişiminden hareket eden Rauf Bey’in Sultan Vahdettin’i hain olarak görmeye başladığı kanaatini paylaştı (BCA. 121.10.1.2.1).

İtilaf Devletlerinin bu antlaşmayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları sonucunda Bahriye Nazırlığından istifa etti. İttihat ve Terakki'nin eleştirilerine ve saldırılarına maruz kaldı. 1919'da Anadolu'ya geçerek büyük bir fedakârlık örneği gösterdi.

Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Sivas'tan Erzurum'a geçerek Erzurum Kongresi'ne katıldı (BOA.DH.ŞFR. 638.80;Yalman II, 1970:282). Mustafa Kemal Paşa ile uyumlu bir şekilde çalıştı. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne milletvekili sıfatıyla katıldı. Buradaki faaliyetlerinden ötürü İngilizler tarafından Malta'ya sürgüne gönderildi.

Rauf Bey, İngilizlerin Anadolu direnişini millet hareketi olarak okumadıklarını, bir takım çıkar gruplarının şahsi menfaat elde etme amacıyla olduklarını düşündüklerini ifade etti. Bu çıkar gruplarının önüne geçmek ve faaliyetlerine son vermek gayesini kullanarak Meclisi bastıklarını kendilerini de rehin aldıklarını söyledi (TBMM Zabıt Ceridesi, 1337:218). İngilizler ile yapılan esir değiş-tokuş antlaşmasından sonra serbest kaldı (Şimşir,1985:397). Ankara'da kurulan meclise katıldı. Nafia Vekaleti'ne seçildi (Orbay II, 2000:65).

Lozan Antlaşması sırasında Başvekâlet görevini yürüttü. Hatıralarında Lozan Antlaşması'nda İsmet Paşa'yı kendisinin teklif ettiğini öne sürdü. Özellikle Karaağaç'ın tazminat olarak alınması meselesinde İsmet Paşa ile ayrı düştü (Orbay II, 2000:116-119;Soyak, 2010:156). Gelişen olaylardan ötürü istifa etmek durumunda kaldı. Cumhuriyet'in ilanına karşı durduğu iddialarına karşın var olan siyasi yapının adı konulmamış bir Cumhuriyet olduğunu belirtti. Rejimin adının konulmasını doğru adım olarak okudu. Güney Amerika ülkelerindeki gibi tam manasıyla halk egemenliğine dayanmayan sadece adı Cumhuriyet olan yapılanmalara da karşı olduğunu belirtmekten kaçınmadı (Orbay II, 2000:134). Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası oluşumunda yer aldı. Fırkada sekreterlik görevini yürüttü. Şeyh Said isyanından ötürü fırka kapatıldı.

İzmir suikastında parmağı olduğu iddiasıyla on yıla mahkûm edildi. Suikastın olmaması için çaba sarf etmesine karşın suçlu bulunmasına anlam veremedi (Orbay II, 2000:196). Hindistan'da izlenimlerde bulunduktan sonra kahire oradan da Fransa'ya geçti (BCA.030.10/106.692.11). Aftan belli bir süre sonra Türkiye'ye geri döndü.

1939'da Hüsnü Açıksöz'ün ölümü üzerine Kastamonu milletvekilliğine seçildi (BCA.030.10/76.501.4;Vakit, 23 Ekim 1939;Ulus, 23 Ekim 1939). Milletvekilliği yaptığı sırada 1942'de Londra Büyükelçiliği'ne atandı (BCA. 030.10/76.503.4;Akşam, 18 Şubat 1942). Londra'da Türk-İngiliz ilişkilerinin iyi bir seyir takip etmesinde önemli rol üstlenmesine karşın Türk Dışişlerinin tavrından ötürü istifasını verdi (United States National Archive, 867.021/21;Erkin I, 1987:143). Bu görevinden sonra siyasetten uzak duran Rauf Bey 1964'te İstanbul'da vefat etti.

Hintli Doktor Ensari, Rauf Bey ile ilgili olarak şu sözlere yer verdi: Gazi Hüseyin Rauf Bey, " *Türkiye'nin banisi ve mimarlarından biridir. Öyle bir yapıcı ki ondan daha alası tasavvur edilemez ki Türkiye'ye ait ahval ve evza-i beyan edebilsin*" (BCA. 121.10.1.2.1).

Rauf Bey'in Hindistan İzlenimleri

Rauf Bey, Türkiye'den ayrıldıktan sonra Balkan Savaşları sırasında tanıştığı Hint Sıhhiye Heyeti Doktor Ensari ve Ş.Kuşeri ile görüşmek üzere 9 Şubat 1933'te Hindistan'da Bombay, Beopal ve Delhi'de incelemelerde bulundu (BCA. 030.10/106.692.7;Orbay II, 2000:235). Türkiye'deki rejim, İngiltere'den Hindistan'a giden Rauf Bey'den firari diye söz etmesinin yanında Hilafet meselesine karışmasından kuşku duydu. Rauf Bey'in Hindistan'da kimlerle görüştüğü ve verdiği konferanslar Türk emniyeti tarafından yakından takip edildi.⁴ Türkiye'nin Kahire Büyükelçiliği'ne göre, Rauf Bey'in bu seyahatinin Halifelik ile ilgisi yoktu. Rauf Bey, Hindistan'da "Gazi" diye karşılanırken Hamidiye başarısından ötürü kendisine çok büyük ilgi gösterildi. Rapora göre, Rauf Bey'in Hint Müslümanları üzerinde ciddi bir karşılığı vardı. Enver Paşa, Resneli Niyazi, Mahmut Şevket Paşa, Sait Halim Paşa, Talat Paşa, Cemal Paşa ve Mustafa Kemal Paşa gibi Türk siyasi hayatına hizmet etmiş önemli şahsiyetler arasında Rauf Bey de yer almaktaydı. Hindistan'da Mondros Mütarekesi'ni önemli bir antlaşma olarak görmelerine karşın İtilaf Devletlerinin bunu suiistimal ettikleri düşüncesi hâkimdi. Hintli Müslümanlar, buna karşın kendisinin mücadele azminden ödün vermeyerek Milli Mücadele için Anadolu'ya geçtiği ve sonunda Malta'ya sürgüne gönderildiği realitesini belirtmekten kaçınmadılar (BCA. 121.10.1.2.1).

4 Hasan Rıza Soyak hatıralarında emniyetin Rauf Bey'i takip etmesi karşısında Mustafa Kemal Paşa, bu işten rahatsız olduğunu dile getirerek vazgeçilmesi talimatını verdiğini söyledi (Soyak, 2010:362).

Rauf Bey'in Hindistan izlenimlerinde öne çıkan konulardan biri Türkiye'nin yaşadığı tarihsel süreç oldu. O, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde halka yönelik adilane yaklaşımlarından ötürü güçlendiğini, adalet ve hürriyet çizgisini sürdürdüğünden uzun ömürlü bir devlet olduğu düşüncesini kendisini dinleyenlerle paylaştı. İstanbul'un fethinin bir dönüm noktası olduğunu, Bizans idaresinden çıkan halkın bir Osmanlı modeliyle karşılaştığını belirtti. Ona göre, bu fetihle birlikte Gayrimüslimler geniş bir hürriyet kazandı. Ulema dâhil, eğitim, sağlık vb. işlerinde bir makinanın dişleri gibi düzenli sistem kuruldu. Bu sistemi oluşturan mayadan uzaklaştığından içte ve dışta devletin otoritesi sarsılmaya başladı. Orbay, I. Abdülhamid döneminde Rusya ile yapılan savaşta Türk ordusunun ezici bir mağlubiyet aldığını, ağır hükümler içeren antlaşmayla içişlerimize müdahalenin başladığını nutkunda dile getirdi. Türk askerinin eski gücünde olmadığını, Avrupa'yı titreten, dünyada ilk defa top ve tüfeği kullanan ordunun güçsüz ve rüşvet alır bir duruma geldiği hatırlatmasında bulundu. Ordunun ıslahı hedeflenmesine karşın Rusların sürekli saldırıları karşısında bu düşüncenin hayata geçirilmediğini de ifade etti. III. Selim dönemiyle birlikte yeni bir döneme girildiğini, her alanda özellikle kadının toplumsal hayatta yer almaya başlaması ve erkekler gibi hukuki haklara sahip olması konusunda bir kalkınma hareketinin başladığını söyledi. Ona göre, mühendislik okulları konusunda kayda değer gelişmeler yaşandı. III. Selim, Ruslar ile yapılan mücadelede Fransız usulüne göre yetiştirilen yeni orduyu (Nizamı Cedit) kullanırken İstanbul'da eski ordu (Yeniçeri) bu durumdan faydalanarak padişahı tahttan indirerek katlettiler. O, devşirme usulünden gelen Yeniçerilerin, İstanbul'da asayişi sağlayacaklarına prens gibi hareket ettiklerine işaret etti. Ona göre, II. Mahmut döneminde orduda yenileşmeye devam edilmesine karşın Yunan ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa sorunlarından arzulanan hedeflere ulaşamadı. Sultan Abdülmecid döneminde de Rusya tehlikesinden istenilen reformlar hayata geçirilemedi. Bu dönemde farklı olarak Rusları durdurmak için Fransa, İngiltere vb. devletlerden yardım alındı. Bu gelişme reformların yapılması için Osmanlı yönetici kadrosuna zaman kazandırdı. Orbay, Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahatinin Türk donanmasının gelişimine önemli katkı sunduğunu, Sultan Abdülaziz'i "Türk denizciliğinin babası" olarak lanse etti. Bu dönemin en büyük hatası olarak Avrupa'dan alınan borçların saray gibi yerlerde harcanması olarak gördü. Sultan Abdülaziz'in yaptığı bu hata Genç Osmanlıları tarih sahnesine çıkardı. Dindar ve vatansever Mithat Paşa'nın tasarruflarıyla parlamenter bir sistem başladı. Bütün halkın siyasi özgürlüklerini koruma altına alan bu yeni evre, Rusya'nın çıkarlarına uygun olmadığından tekrardan Rus saldırıları başladı. Bu saldırılarda (93 Harbi) Ruslar galip gelmesine karşın Sultan II. Abdülhamid'in zekâsıyla Avrupalı devletler birbirine düşürüldü. Bu dönemde ilerlemenin durması üzerine Enver Paşa ve arkadaşları harekete geçti. Milliyetçilik üzerinden hareket eden bu grubun İslami esaslardan uzaklaştığı zannedildiği için hareketin içinde yer alanlar anarşi çıkarmakla suçlandı (BCA. 121.10.1/2.1-2). Ona göre, milliyetçilik ve anayasa teşkili için yola çıkan bu kesim, belli bir süreçten sonra bazı grup ve Avrupalı devletlerin tahrikleriyle orduda karışıklık çıkarttı (BCA. 121.10.1/4.1-3).

Ona göre, Ruslar 200 yıl Osmanlı'yı meşgul ederek ordunun gelişimini engelledi. O, Berlin Antlaşması'ndan sonra Balkan devletlerinin Osmanlı'ya darbe vurmaya başladıklarını, İtalya'nın Trablusgarp işgaliyle Balkanların daha çok karıştığı tespitinde bulundu. Orbay'a göre, Osmanlı'nın iç ve dış sorunlarından faydalanmak isteyen Balkan devletleri harekete geçti. Rusların Balkan devletleriyle birlikte hareket etmesi sonucunda Türkler, Balkan coğrafyasını terk etmek durumunda kaldı. Türklerin mücadele ettiği bir süreçte Osmanlı coğrafyasında yaşayan unsurlar, farklı akımlar çerçevesinde özellikle de Araplar ayrılma yönünde faaliyet içerisine girdiler. Türkler de bu gelişmelerin doğal süreci olarak kendi istiklalleri için mücadele etmeye başladı. Türklerin milliyetçilik etrafında hareket etmeleri onları İslamiyet'ten uzaklaştırmadı. Türkler, İslamiyet'in koruyucusu, savunucusu ve temsilcisidir. Müslümanlık ve Türklük bütünleşmiştir. O, Balkan Savaşlarından sonra hayata geçirilmek istenilen Panturanizm düşüncesinin akılcı, fakat sonuç olarak kendiliğinden iflas eden bir düşünce olarak tanımladı (BCA. 121.10.1/2.1). Benzer şekilde Panislamizm için de "Panislamizm padişahlığı ikinci bir şekildir ve coğrafya itibarıyla vücut bulması mümkün olmayan bir tahriktir" (BCA. 121.10.1/4.1-2).

Balkan devletlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıktan faydalanan İttihat ve Terakki, bir kısım yeri geri aldığı gibi, ülkenin ekonomisini düzelterek planlamalar gerçekleştirdi. Bu planlamalar tasavvur edilirken patlak veren I. Dünya Savaşı'yla birlikte Ruslara karşı Kırım Savaşı'ndan sonra ikili ilişkilerin geliştirildiği İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etme iradesini beyan etme durumunda kaldıklarını belirtti. Bu yaklaşıma karşın mezkûr devletlerin olumsuz duruşu karşısında Almanların safında yer aldıklarını söyledi. 24 Mart 1933'te Delhi'de yaptığı konuşmada Almanların yanında yer alınması tamamen Ruslara karşı oluşturulmak istenilen dengeyle

izah edilebilirdi. İttifak devletleri küçük bir ışık yakmış olsaydı Almanlar ile bir ittifak kurulmayacaktı. Bütün bu gerçekliğe karşın Ruslara karşı kurulacak her ittifak kutsaldı.⁵ Türk kuvvetleri, Çanakkale, Filistin, Irak cephelerinde başarı göstererek kabiliyetlerini ortaya koydular.⁶ Savaş sonrasında kendisi tarafından imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'na uymayan Yunanistan haksız bir şekilde Batı Anadolu'yu işgal etti. Bu haksız ve yersiz işgal karşısında millet topyekûn bir şekilde hareket ederek milli bir kongre tesis etmesine karşın Sultan Vahdettin milli güçleri bastırmak için kongreyi dağıtmaya teşebbüse kalkıştı. Ona göre, milli bir oluşum etrafında hareket edilirken Sevr Antlaşması'nın imzalanması Türkiye'nin ölüm fermanıydı. Sultan, milli güçlerle mücadele etmek için kuvvetler sevk etti. Yunanlılar haksız bir işgale başvurdu. Bütün bunlar karşısında Mustafa Kemal Atatürk, karizmasını kullanarak Türk milletini bu zor durumdan çıkarmayı başardı. Yunanlılara vurulan darbe sonucunda Londra Konferansı toplanmasına karşın Türkler lehine bir sonuç elde edilemedi. Bu durumdan faydalanan Yunan kuvvetleri, asker sayısı ve teçhizatını arttırarak saldırıya geçti. Türk kuvvetleri, sayı ve teçhizat bakımından Yunan ordusundan geri olmasına karşın vatani savunma noktasında topyekûn bir hareket tarzı ortaya koydu. Millettin bir bütün halinde kadın, erkek, genç ve ihtiyarın hareketin içerisine dâhil olması aradaki sınıf farkını ortadan kaldırdı. Bütün bu hazırlığa karşın Yunan ordusunun ani hareketi sonrasında Türk ordusu Sakarya'nın diğer tarafına çekilmek zorunda kaldı. Ordunun başında bulunan tecrübeli generaller sayesinde fazla kayıp verilmesinin önüne geçildi. Mustafa Kemal Paşa, üç aylığına diktatörvari bir şekilde ordunun başına geçmek durumunda kaldı. O, zamanın darlığı ve kırılğan bir süreçten geçildiğinden bu kararın isabetli olduğunun altını çizdi. Ona göre, Mustafa Kemal Paşa, askeri dehasını kullanarak Yunan ordusunu geri çekilmeye mecbur bıraktı. Bu zafer Türk inkılabının başlangıcı içinde önemli bir dönüm noktasını teşkil etti. Tekâlif-i Milliye emirleriyle halktan toplanan erzak olayı isabetli bir karardı. Yunan ordusu, Avrupalı devletlerden her türlü yardımı almasına karşın hüsrana uğradı. Altı ayda yenilebileceği söylenen Yunan ordusunun on üç günde yenilmesi muazzam bir başarıydı. Bütün bu olayların yaşandığı süreçte sultanın sessizliğini sürdürmesinden hareketle İstanbul'da bir emirden farkı kalmamıştı. Türk ordusunun başarısına karşın sadrazam ve padişah kendilerinden bağımsız bir antlaşma yapılmaması eğilimindeydiler. Sultanın direktifleri doğrultusunda millet ve devlet nezdinde hiçbir karşılığı olmayan rezil Sevr Antlaşması imzalandı. Sultan, Yunanlıların ve İttihatçıların elinde oyuncak durumundaydı. Padişahın bu durumuna karşın milli kuvvetler mücadelelerini sürdürmeye devam ettiler. Şeyhülislam, daha ileri giderek Mustafa Kemal Paşa ve kuvvetlerine karşı mücadele edenlerin ölmesi durumunda şehit olacaklarını ilan etti. Bu gelişmeler karşısında Rauf Bey, Sultan Vahdettin'in meşruiyetinin olmadığını, onun kontrolündeki meclisin hükmünün kalmadığını, saltanatın kaldırılmasıyla Vahdettin'in ülkeyi terk ettiğini söyledi. Sultan Vahdettin'in ülkeyi terk etmesiyle tereddüt eden Avrupalı devletlerin milli hükümeti tanıdığı yorumunda bulundu. Ona göre, Lozan Antlaşmasıyla Türkiye özgür ve şerefli bir basamağa yükseldi (BCA. 121.10.1/4.1-2.). Hatıralarında da Milli Mücadele döneminde saltanat taraftarlarının düşmanla işbirliği yaptığı hatırlatmasında bulunmuştu (Orbay II, 2000:107).

Rauf Bey'in Hindistan Seyahatinde Hilafet Meselesi

Rauf Bey'in, bu seyahatten beklentisi İngiliz-Hint-Müslüman sermayesinin katılımıyla Hint Okyanusu'na ulaşımı sağlayacak Seyri Sefain Şirketi kurmaktı. Bu şirket kanalıyla Hindistan'daki Müslüman zenginlerden para toplanması hedefle arasındaydı. Bu habere karşın Rauf Bey'in Hayrabad'ta Sabık Halife Abdülmecid'in damadı Hayrabat Nizamının veliahdı ile görüşmesi kendisinin başka amaçlar güttüğü yorumlarına yol açtı (Son Posta, 25 Mart 1933). Bu bilgiyle doğru orantılı bir şekilde Rauf Bey'in Hindistan seyahatinde öne çıkan ve Türk istihbaratının da üzerinde durduğu en önemli konu Hilafet meselesi oldu. Hint Müslümanlarıyla Türkiye'nin ilk rabitası Milli Mücadele döneminde Hintli Müslümanların yardım talepleri karşısında Antalya Milletvekili Rasih Efendi başkanlığında bir heyetin bölgeye gönderilmesiyle gerçekleşmişti (Kutay,1992:342-343). Türkiye'de ise Dışişleri Bakanlığı'na gelen bir istihbaratta; "*Rauf Bey'in Hindistan'a gitmesi, Haydarabat'ta tesis edilmek üzere olan Hilafet makamı ile alakadardır.*" bilgisi yer almıştı (BCA.121.10.1/4.1-9). Rauf Bey'in Hindistan seyahatinde en çok irdelenen Halifelîği geri getirmeye çalışan düşünceyle birlikte hareket edip etmeyeceğiydi. Hindistan seyahatinde Türk istihbaratının üzerinde durduğu en önemli konulardan biriydi.

5 Rauf Bey'in bu yorumuna karşılık kendisini dinlemeye gelen Hintli Doktor İkbâl ise, Rauf Bey'in savaşa katılma taraftarı olmamasına karşın savaş başladıktan sonra verilen Afganistan'a gönderilme görevini yerine getirdiğini söyledi. Irak'ta ordunun düzene girmesinde etkili oldu. İngilizlerin bölgeye girişini engelledi. Buradaki yoğun çalışmalarından Afganistan görevine gidemedi (BCA. 121.10.1/4.1-2.).

6 Rauf Bey başka bir konuşmasında Türkiye'nin asayişe, huzura ihtiyacı olduğu bir sırada bir kan deryası cereyan etmeye başlamış ve Türk ordusu mahv ve perişan olmuştu. Harbi Umumi esnasında Panturanizm ile Panislamizm taraftarları beyinde büyük keşmekeş hükümferma idi. Hintli Doktor İkbâl, Panislamizm fikrinden Avrupalıların çok korktuğunu iddia etti (BCA. 121.10.1/4.1-2.).

Rauf Bey'in Hilafetin kaldırıldığı dönemde odak noktada yer aldığı ile ilgili görüşler ortaya konulsa da Nutuk adlı eserin dışında Halife yanlısı olduğuna dair bir değerlendirme mevcut değildi. Mustafa Kemal Paşa, Nutuk adlı eserinde Rauf Bey'in devlet başkanlığı makamının güçlendirilmesi gerektiğini, kastının Cumhuriyet olmadığı, Cumhuriyet'in oldubittiye getirildiğini, bu boşluğu Halifenin dolduracağı kanaatini taşıdığı düşüncesindeydi (Kemal Atatürk, 2007:506)⁷. Nutuk'ta da Cumhuriyet rejimini benimser gözükmekle Meclis Başkanı Kazım Paşa'ya buna engel olursan büyük hizmet etmiş olursun sözlerine yer verildi (Kemal Atatürk, 2007:566). Rauf Bey'e yapılan Halifeci yakıştırmalarının temelinde onun Cumhuriyet'in ilan edilmiş şekline olan itirazı, yeni rejime yüklediği anlam, Halifeyi ziyaretleri, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası sürecinde belirginleşen muhafazakâr kimliği, kişisel istibdatlara yönelik tavırları ve salt milli egemenlik anlayışı yatmaktaydı.

Rauf Bey'in bu açıklamaları Türkiye'deki yeni rejimi içselleştirme olarak okunsa da (Koçak,2015:26). Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk adlı eseri hariç meclis görüşmelerinde ve hatıralarında saltanat ve Hilafetin kaldırılmasına olumlu baktığı yönünde açıklamalar mevcuttur.

Rauf Bey'in Hindistan'da üzerinde en çok durduğu konu Hilafet meselesi oldu. Daha çok Hilafet konusuyla ilgili yanlış anlaşılmalara düzeltmeye odaklandı. Türklerin 600 yıl bu ağır yükü sırtında taşıdığını, akla hayale gelmeyecek fedakârlıklarda bulduklarını, bu yolda çok kurban verdiklerini belirtti: "*Varlığımızı, hayatımızı, kanımızı bu uğurda akıtıp durduk bugün bile bizim kalplerimizde geçen zamanlar gibi onun ehemmiyet ve şerafeti bakidir*" Milliyetçilikle birlikte toprakların elden çıkmasını Halifelik kurumu engelleyemediğinden ismi olan, fakat cismi kalmayan bu kurumun kaldırılmasının isabetli oluşuna değindi. Ona göre, Türklerin artık bu yükü taşıyamayacaklarını, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin işgale uğradığı ve taksim edildiği bir süreçte Milli Mücadelecilerin bu duruma sessiz kalmayarak hiçbir şekilde esareti kabul etmeyecekleri yönünde bir irade ortaya koydular. Bağımsızlık uğruna bütün enerjilerini sarf etmekten sakınmadılar. Bu mücadelede Ankara, teşkilatlanma ve aksiyon safhasına geçişte kilit noktayı teşkil etti. Milli Mücadeleciler bütün bu çabayı ortaya koyarken Halife, bağımsızlık mücadelesi içinde olanlara muhalefet ederek Şeyhülislamı vatanseverlere karşı silahlı güç kullanmaya sevk ettirdi. Milli Mücadelecileri kâfir ilan ettirerek onlarla mücadele ederken öldürenlerin gazi öldürülenlerin ise şehit olacağı propagandasını yaptırdı. Halife kanalıyla oluşturulan bu fetvalar ülke içerisinde infiale yol açarak aynı aile içerisinde baba-oğlu, kardeşi kardeşe karşı karşıya getirdi. Bir iç savaşın eşiğine gelmesine karşın tam olarak fiiliyata dökülmediğinden sonuçsuz kaldı. Plan başarılı olsaydı Türkler tarih sahnesinden silinebilirdi. Ankara'nın dirayetli duruşu karşısında oluşturulmak istenilen fitne ortamı oluşturulamadı. Oluşturulmak istenilen bu fitne ortamından hareketle Halifelik'in kaldırılmasını isabetli buldu. Ankara Hükümeti, mücadele sonrası haklı gerekçelerle istemeyerek de olsa bu kurumun kaldırılmasına karar verdi (BCA. 121.10.1/4.1-9.). Esasında Halifelik'in sadece Türklerin tekelinde olmadığını, Müslüman ülkeler tarafından oluşturulacak bir kongrede bu kurumun geleceğinin tartışılarak ne yapılacağı konusunda karar verilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağı noktasında kanaatini paylaştı. Müslümanların ortaya koyacağı ortak akılla daha iyi bir sonuca gidilebilirdi. Rauf Bey, bu tavrıyla Halifelik'in kaldırılması sırasında Adalet Bakanı Seyit Bey'in Halifelik'in İstanbul işgali ve vatanseverlerin İngilizler tarafından haksız bir şekilde Malta'ya sürülmeleri karşısında eleştirileriyle ortak bir çizgide yer aldı.

Rauf Bey, Hindistan'daki konferanslarda ve görüşmelerinde kendini dindar olarak tanımlamasına karşın dini siyasete alet edenlerden farklı bir profilde olduğunu ısrarlı bir dille vurguladı. Yine Hilafet propagandacılarından olmadığını, padişahların da Halifelik makamının gerekliliğini yerine getiremediği kanaatindeydi. Ona göre, padişahlar mutlakiyet idarelerini güçlendirip milleti kendilerine bağlamak için bu makamı alet ve istismar ettiler. Osmanlı padişahlarında, Halifelerde olması gereken şartlar olmadığı gibi, onlar halk hâkimiyetini ve halka karşı sorumluluğu da kabul etmekten geri durdular (Orbay 2004: 189-190)⁸. Halifelik'in yapısal özelliğinden monarşi sisteminde başa geçenlerle ortak paradigmalara geliştiremeyeceğinin altını çizdi. Monarşi sisteminin Hilafet makamının sürdürülebilirliğiyle uyumlu olmadığı kanaatindeydi.

⁷ Rauf Bey'in Cumhuriyet'in ilan tarzının garip olduğu, işin sıkboğaza getirildiği, Cumhuriyet'in bir tılsım olmadığı beyanatında bulunduğu öne sürüldü (Aydemir, 1999:156).

⁸ Cebesoy'un hatıralarında Rauf Bey'in Vahdettin'in İngilizler ile işbirliği yaptığından düşürülmesinin doğal olduğunu, İslam için boş olan bu makama birinin atanmasını zaruri gördüğünü söylediğini aktarmıştı (Cebesoy, 2011:208). Türklerle Hint Müslümanlarının rabtası o kadar güçlüydü ki "İstanbul'da bir Türk hapşırırsa Lahor'da bir Müslüman nezle olur" hassasiyeti söz konusuydu. Bunu hem Türkler hem de Güney Asya Müslümanları ortak düşmanlarına karşı kullanmışlardı. Hint Müslümanları için Hindistan fiziksel, İslam ise ruhsal bir anlam ifade etmekteydi (Çelik, 2019:250).

Sultan Vahdettin'in ülkeyi terk etmesiyle padişahlık kaldırıldığından Abdülmecit Halife tayin edildi. Nisan 1933'te Delhi'de yaptığı konuşmada bu makamın devam etmesi için iki kuvvet gerekiyordu: Cismani ve ruhani. Hilafetin bir Papalık makamı olmadığı gibi, bütün dünyadaki İslami öğelerin ve Müslümanların sorumluluğu bu kurumdaydı. Türkler, bu makamı korurken Gayrimüslimlerin baskılarına ve saldırılarına maruz kaldılar. Tarihsel süreçte bu kurumun sorumluluğunu bildiklerinden ders çıkartıcı bir şekilde sınırlı kuvvetle bu yükün daha fazla ağırlığını taşıyamayacaklarını gördüklerinden kaldırılmasını yeğlediler. Esasında Halifeliğin geleceği bütün Müslüman temsilcilerin tasarrufu doğrultusunda toplanacak bir İslam konferansına bırakılma planlanmasına karşın Lozan sonrası Cumhuriyet'in yoğun gündemi buna fırsat tanımadı. Rauf Bey, Halifeliğin kaldırılmasının meşru gerekçelerini de tartışmaktan kaçınmadı. Peygamberin Hilafetin 40 yıl olduğunu, ondan sonra saltanat şekline dönüşeceğini söylediği sözünden hareketle Hilafetin varlığının ortadan kalktığı kanaatindeydi. Hilafet kurumunun tarihsel süreçte önemini yitirdiğini, Roma'daki Papalık kurumu kadar bile hükümlerlik yetkisinin kalmadığı tespitinde bulundu. Halife yönetiminde Osmanlı'da son dönemlerde adaletin ortadan kalktığını, memuriyetlerin ehil olmayan kimselere verildiğini belirttikten sonra bu otoritesizlik durumdan faydalanan Gayrimüslimlerin bu kuruma hâkim olduklarının altını çizdi. Hükümetin sadece ismi kalan bu kurumu kaldırmakla isabetli bir karar verdiğini savundu. Hilafet kurumunun sadece Türklerin değil bütün Müslümanların kurumu olduğunu yineledi. Hilafet kurumunun idame ettirilmesi bütün Müslümanların sorumluluğundaydı. Münferit olarak hiçbir Müslüman devletin bu sorumluluğu taşıyamayacağını kollektif bir mesele olduğunu ifade etti (BCA. 121.10.1/4.1-9.). Hilafetin toplum üzerindeki hâkimiyetini bu kurumun varlığından ziyade kullanan irade/devlet otoritesinin gücüyle eşdeğer gördü. Hilafet kurumunun meşruyetini dini naslardan hareketle tartışmaya açmaya başladı. İslami bir yaşam tarzıyla Halifelik kurumunun varlığının/sürdürülebilirliğinin birbirine karıştırılmamasına dikkat çekti.

Rauf Bey, Halifelik makamı tartışmalarının dışında dinin güncel gelişimi/sorunlarıyla ilgili de konuşmalar gerçekleştirdi. Hindistan'ın başkenti Delhi'de Darü'lulum ziyaretinde öğrenciler tarafından Allah Ekber naralarıyla karşılandı. Darü'lulum Müdürü Doktor Seyit Abdulali Sahip, Avukat Seyit Zuhur, Ahmet Sahip Şeyhüladik, Mevlana Haydar Hasan Han ve Tetkikat-ı İslamiye Cemiyeti⁹ büyük bir ilgi gösterdi. Öğrencilere yönelik yaptığı konuşmada İslam felsefesi üzerine eğitim veren bu kurumun din ocağı olduğundan hareketle hararetle bir konuşma gerçekleştirdi. Konuşmayı önemli simalar takip etti. Dinleyiciler arasında Mevlevi Mehmet Selim, Sahip Doktor Ensari, Sahip Şifa Elmülk, Hakim Doktor Abdülhamit Sahip, Mevlana Kutbettin Abdulvali Sahip, Sahip Mevlana Cenetullah Sahip, İhtiram Ali Sahip, Vekil Mehmet Besim, Şeyhülhasan Sahip yer aldı. Konuşmasında İslamiyet'in toplumsal yaşamın önünde engel olmadığını, bilakis gelişmeyi tetiklediği kanaatindeydi. Müslümanların yaşantılarıyla ve çabalarıyla ilerlemeye büyük katkı sunduklarının altını çizdi. İslam dininin ve özelde Müslümanların dünyanın maddi imkânlarından faydalandığını, uhrevi hayatın yanında dünyevi hayatın olanaklarından da istifade ettiklerine vurgu yaptı: *"Bir Müslüman dünyanın lezaizi maddiyesinden her suretle istifade etmeğe şeran mezundur. Aynı zamanda ahlakıyat noktasında hayrusevap işlemek suretiyle de ahiretin daimi meserretlerine nail olur. İslam dini bu gibi samahat ve genişliklere maliktir. Bir Müslüman hiçbir zevk maddiden mahrum edilmiyor. Bu din dünyada nisfet ve emniyeti, hak ve müsavata ikame ve talim eyler. İslam dinayeti mübeccesinin eyiliği kuvveti insaniyet perverliği ve sair güzelli ve muhassenatı kendisini edyan saire ile mukayese ettiğimiz zaman sarih bir surette anlaşılıyor. İlim nuri ilahidir. Onda darlık, güçlü olamaz."* (BCA. 121.10.1/4.1-9.). Rauf Bey, İslam'ın gündelik yaşamın içinde olduğuna dair görüşlerinden sonra Hindistan ulemasına seslenerek milli mayanın sağlam olması için ulemanın Müslümanlıkla anasır arasında rabıtayı kuvvetlendirerek ihtilafları ortadan kaldırmaya yönelik eylemlerinin değerli olacağını belirtti. İslami referansları merkeze alan söylemlerde bulunurken bu söylemlere paralel olarak kendisini dinlemeye/karşılamaya gelenlerin Mevlevi şeyhleri, Tetkikat-ı İslamiye Cemiyeti başkanı ve üyelerinin olması dikkat çekiciydi.

Rauf Bey, İslam'ı merkeze alan yaklaşımlarına karşın değişimin gerekliliğine de işaret etti. Kendisine yöneltilen *"Türkler artık Kur'an'ı bile Arapça okumuyorlar. Onu Türkçe tercüme etmişlerdir"* sözlerine karşılık Kur'an-ı Kerim'in farklı dillere çevrilmesinin dini yönden bir sakıncasının olmadığını, İngilizce, Fransızca, Farsça dillerine çevrildiği gibi, Türkçeye çevrilmesinde herhangi bir beis görmediğini hatırlattı. *"Hiçbir millet, milli usuller üzerine talim terbiye edilmedikçe ve bir milletin efradına kendi lisanı üzere talim verilmedikçe milletler doğru yolları ve merhaleleri katedilmez."* Orbay, 19 Mart 1933'te Aligarh Kız Koleji'nde yaptığı konuşmada Hint ve Türk halkı

⁹ Mezkûr cemiyet kış aylarında ABD, Avrupa, Türkiye, Mısır, İran gibi ülkelerden meşhur ilim adamları çağırma kararı aldı. Gelecek sene Halide Edip Adıvar'ı çağırılmayı planladılar. Cemiyetin çalışmalarından İngilizlerin de rahatsız olduğu raporlarda yer aldı (BCA. 121.10.1/4.1-9.).

arasındaki rabıtaya dikkat çekerek kızların eğitim ve öğretim hayatının içerisinde yer almasının millet mefhumun gelişimi açısından önemli olduğunu, buna uygun adımlar atmayan milletlerin geri kaldığı hatırlatmasında bulundu. *“Büyük inkılabın sebebi bundan başka bir şey değildir. Türk kadınları uyanmışlardır ve onlar uyanık olarak evlatlarının kalplerinde hakiki hissiyat peyda etmişlerdir. Hindistan’da Müslümanların nüfusu o kadar fazladır ki diğer bir memlekette bu kadar İslam nüfus yoktur. Eğer buradaki Müslümanların da terakki ve teali hissiyatı uyanmış ise ben evvela onların nazarı dikkatlerini kadınların tahsil ve irfanına celb edeceğim.”* Hintlilerin de Türkler gibi medeniyet yolunda ilerleyebilmesi için kızların eğitimini önemsemeleri uyarısında bulundu (BCA. 121.10.1/4.1-9.). Türklerin yaşam biçimlerini değiştirdikten sonra ilerleme yolunda önemli yol kattetiklerini de vurgulamaktan geri durmadı. Hint Müslümanlığının da kızlara eğitim yolunu açması ve bu yolda ilerlemesi durumunda medeni dünyada gelişim kaydedeceğini savundu.

Rauf Bey’in fikirlerini destekler mahiyette Aligarh Müslim Darülfünun Müdürü Dr. Ras Mesud 24 Mart 1933’te Delhi’de benzer düşünceler paylaştı: *“Türkler eskisi gibi İslam gelenekleri üzerine yaşamaktaydı ve camiler eskisinden daha fazla dolu idi. İstanbul’da camiler dolunca insanlar sokakta saf tutuyordu. İslamiyet daha fazla ve hakiki surette hükümünü icra etmekteydi. Hint milletinin önünde Türkiye ve Japonya örnekleri bulunmalıydı. Buna göre hiçbir millet milli metotlar üzerine talim ve terbiye edilmedikçe ve bir millete kendi dilinde talim verilmedikçe milliyetin doğru yolları ve merhaleleri kat edilemezdi”* (BCA.121.10/1.4.1).

Rauf Bey Hindistan’dan dönerek birkaç gün Kahire’de kaldıktan sonra 16 Mayıs 1933 tarihinde Fransa’ya gitti. Türk Dışişleri Bakanlığı Rauf Bey’in Hindistan seyahati için şu tespitte bulundu: *“Rauf Bey’in Hindistan’a vaki seyahati esnasında her kim ile temas etti ise Hükümetimiz aleyhine çalışmadığı ve bilakis daima lehte idare-i kelam edip Hükümeti Cumhuriyetimizi her İslam memleketi için bir numune-i terakki ve medeni olarak almak lüzumunu ileri sürdüğü tahkik edilmiştir.”* Türkiye’nin Kabil Büyük Elçiliği Rauf Bey için konferanslar da bile Türkiye aleyhinde tek bir kelime söylemediği bilgisini paylaştı (Özer, Baş,2018:825).

Sonuç

Cumhuriyet rejimi, Halifelik kurumunu kaldırdıktan sonra bu eylem özellikle Ortadoğu’daki Müslüman toplumlarda derin etkiler bıraktı. Ortadoğu’da ve Hindistan’da bu kurumun kaldırılmasına Türkiye’ye yönelik tepkilerin çok sert olmaması, Türkiye’nin Milli Mücadele döneminde emperyalist devletlere karşı yürüttüğü mücadeleyle ilintiliydi. Tartışmanın odak noktasını Halifelik kurumunu tekrardan ihya etme meselesi oluşturdu. Ortadoğu’daki her toplum/ülke bölgesel prestij ve Müslüman toplulukların üzerinde belirleyici olabilmek için Halifeliği kendi bünyesinde ihdas etmek istedi. Her otorite bu kurumu kendi uhdesinde tutmak adına farklı meşruiyet argümanları geliştirdi. Osmanlı eksenli bu kurumun tarihsel bağlarını koparmak için Osmanlı bakiyeleri üzerine inşa edilmiş bir Hilafet anlayışına Hindistan dışında sıcak bakılmadı. Ürdün Emiri Abdullah, Halifeliğe kendi kontrolünde meşruiyet kazandırmak için bu kurumun Arap menşei olduğunu, Halifenin de Peygamber gibi Arap olması gerektiğini belirterek Osmanlı Halifeliğinin sürdürülebilirliğinin/karşılığının olmadığı yönünde bir algı oluşturmaya çalıştı. Bütün bu girişimlere karşın Halifeliğin meşru bir zemin kazanması, Müslüman toplumlarda bir karşılık bulması için maddi güç ve kolektif hareket kabiliyetinin mobilize olması gerektiği kanaati hâkim bir görüş olarak ortaya çıktı. Ortadoğu’da bu tartışmalar yaşanırken Rauf Bey’in Hilafet Kongresinin toplanacağı sırada Hindistan’a seyahati, Türkiye’deki rejimi tedirgin etti. Türk istihbaratı bu süreçte Kazım Karabekir, Mehmet Akif Ersoy, Halide Edip Adivar ve Rauf Orbay’ı sıkı takibe aldı.

Rauf Bey, Hindistan’da Türklerin yaşadığı tarihsel süreçlerle ilgili bilgi vermesinin yanında Hilafet tartışmalarının yoğun olduğu bir evrede bu kurumla ilgili açıklamaları, Türkiye’deki rejimin beklentilerinin/tahminlerinin dışında olduğundan rejimde büyük bir rahatlık oluşturdu. Cumhuriyet’in ilan ediliş şekline karşı ortaya koyduğu tavrın yanında iktidar karşısında muhalif cephede yer alması, Rauf Bey’in Halife taraftarı olduğuna yönelik algıyı beraberinde getirdi. Siyasi rekabetin de etkisiyle Nutuk’ta çağdaşı olan kaynakların aksine Rauf Bey’in Hilafetçi olduğuna dair algıya paralel şekilde Rauf Bey, Cumhuriyet’in ilan ediliş zamanı/şekline itiraz ettiğinden Halife taraftarı olarak yaftalanmıştı. Esasında Hindistan’da Halifelik ile ilgili açıklamaları Cumhuriyet dönemindeki bu kuruma yönelik yaklaşımlarıyla paralellik arz etti.

Ona göre, Halifeliğin Müslüman toplumlar üzerinde belirleyici ve etkileyici olma rolü siyasi otoritenin gücüyle orantılıydı. Güç dengelerinin değişmesiyle Halifeliğin Milli Mücadele döneminde yeni rejime karşı duruş

geliştirdiğini ve toplumda kaotik bir ortam oluşturduğu kanaatindeydi. Padişahların bu kurumu mutlakiyetçiliklerine güç devşirmek ve toplum üzerinde otoritelerini arttırmak için araç olarak kullandıkları düşüncesindeydi. Monarşi (Padişah) sistemi ile Hilafet kurumunun bir arada yaşatılmasının zıtlıklarına dikkat çekti. Bu yeni süreçte Hilafet kurumunun geleceğinin belli bir hanedan/gruptan ziyade Müslüman toplumların ortak/kollektif iradesiyle belirlenmesi gerektiği konusunda bir irade geliştirdi. Hilafetin toplum nezdinde bir karşılığının olup olmadığını kurumun otoritesinden çokgücünü kullanan siyasi erkin iradesiyle ilintilendirdi. Hilafet kurumunun tarihsel sürecine atıfta bulunarak meşruiyetini dini referanslardan hareketle geçerliliğinin olmadığına dikkat çekmek istedi. Hilafet kurumu olmadan da İslami bir hayat tarzının olabileceğine işaret etti. Orbay, bu kurumun kaldırılmasına meşru anlamak yüklemek için dini referanslara müracaat ederek Peygamberden sonra Halifelik kurumunun varlığının 40 yıllla sınırlandırır. Halifelik kurumunun kaldırılmasını olumlayan tavırlarının yanında Cumhuriyet rejiminin milli bir çizgi takip ederek İslami ritüelleri/kaynakları millileştirmesini de toplumsal bütünleşme açısından değerli buldu. O, bu değişimin Ortadoğu'daki Müslüman toplumların dönüşümü/millileşmesi açısından rol model oluşturacağı inancını sürekli yineledi.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

TBMM Arşivi Rauf Orbay Tercüme-i Hal Varakası, No:389.

United Kingdom (İngiliz) National Arşive Colonial Office (CO)

United States National Arşive (Amerikan Arşivi)

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi

Gazeteler

Akşam

Son Posta

Ulus

Vakit

Araştırma Eserler

Akgün, S. K.(2006). *Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik 1924-1928*, Temel Yayınları, İstanbul.

Alkan, M. Ö. (2011). "Türkiye'de Hilâfetin İlgası ve Mısır Ulemasının Tepkisi", *Toplumsal Tarih*, Sayı:207, İstanbul. s.30-36.

Alkan, M. (2004). " Hüseyin Orbay'ın Hayatı (1880-1964)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz, XX/ 59. s.597-626.

Ahmet İ. P. (2019). *Feryadım I*, Haz: Süheyl İzzet Furgaç, Yüksel Kanar, Timaş Yayınları, İstanbul.

Ahmet İ. P. (2019). *Feryadım II*, Haz: Süheyl İzzet Furgaç, Yüksel Kanar, Timaş Yayınları, İstanbul.

Atatürk, K. (2007). *Nutuk 1919-1927*, Haz: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Atay, T. (2000). "İttihat Sembolü mü, İhtilaf Kaynağı mı? Öncesi ve Sonrasıyla Halifeliğin Kaldırılması Üzerine Bir Yeniden Düşünme Denemesi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı:84, Ankara. S.213-245.

Aydemir, Ş. S. (1999). *Tek Adam Mustafa Kemal III 1922-1938*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Bayar, C. (1997). *Ben de Yazdım V*, İstanbul.

Cebesoy, A. F. (2011). *Siyasi Hatıralar*, Haz: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul.

Çelik, R. (2019). "Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'in Hindistan Seyahati ve Faaliyetleri", *Mavi Atlas*, 7(2). 243-264

Erkin, F. C. (1987). *Dışişlerinde 34 Yıl Anlar Yorumlar I*, TTK, Ankara.

Gottard, J. (1972). *Yeni Türkiye'de İslamlık*, Çev: Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Kocahanoğlu, O. S. (2018). *Atatürk-Rauf Orbay Kavgası*, Temel Yayınları, İstanbul.

- Koçak, C. (2015). *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İletişim Yayınları İstanbul.
- Orbay, R. (2000). *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım I*, Emre Yayınları, İstanbul.
- Orbay, R. (2000). *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım II*, Emre Yayınları, İstanbul.
- Öke, M. K. (1989). *Hilâfet Hareketleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Özer, S, Baş, R. (2008). “1933 Yılında H. Rauf(Orbay) Bey’in Hint Müslümanlarına Verdiği Konferanslara Dair” *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi(UBAK), 9-13 Mayıs, Mardin*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Özmen, N. (2017). *Hilâfetin Kaldırılmasının Türk Basınına Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- Pınar, F. (2020). “Pezdevi’nin Hilâfet Teorisinin Temel Dayanakları”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Aralık, 7/4, Ankara, s.2608-2634.
- Sadiq, M. (2018). *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi*, Çev: Funda Keskin Ata, TTK, Ankara.
- Satan, A. (2017). *Türk ve İngiliz Belgelerinde Halifeliğin Kaldırılması*, Yazıgen Yayınları, İstanbul.
- Soyak, H. R. (2010). *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Şimşir, B. N. (1985). *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Türkgeldi, A. F. (2010). *Görüp İşittiklerim*, TTK, Ankara.
- Yalman, A. E. (1970). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim II*, İstanbul.
- Yaylagül, G. (2020). *Atatürk Döneminde Türkiye İle Hint Müslümanları Arasındaki İlişkilerin Türk Basınına Yansımaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

EKLER

I
Harbî umumî esnasında Alamnya ile Türkiyenin birleşmesine dair .

(beyanı mutalaa)

E.S. Gazi Rauf beyin Fadılane beyanatı

12/1/18
16 Mart 1922
BÜYÜK KÜPÜR
DOSYASINDA

Gallame Ser Mehmet İkbalek Sadareti altında teşekkül eden ictimada E.S. Gazi Rauf bey ' Camiai milliye) müessesesinde bu gün üçüncü nutkunu irat eylemiştir . Muşarünileyh harbî umumî esnasında Türkiyenin Almanlarla birleşmesi ile ve eşhabını tevzih ederekten buyurdular ki ; Balkan harbindan sonra Türkiyenin vaziyeti pek nazik olmuştu . her ne zaman Türkiye elini ayagını toplayup kendi memleketinin islahına teşebbüs etti ise hariçten bir takım hal ve huy itirazatla karşılanmıştı . Bu sıra Cermenlerle İslav unsurları arasında Adalar - denizini ((Becei rum) elde etmek ve Türk limanlarını ele geçirmek husunda büyük bir rekabet ve gayret sarf ediliyordu .

(Berlin ahnamesi)

Berlin muahedenamesinin adeta hükmü kalmamış vebir parça kâğıttan ibaret bir şey telâkki ediliyordu . netekim Bulgaristan Türkiye idaresinden ayrılıp İstila lâlîni ilan eylemişti . işte bu hareket Berlin ahnamesi mukarreratına karşı vukua gelen ilk darbe idi . İtalya Şimali aferikada kâin Türk ayaletine akın ederek oradan çekilip hukuku saltanattan firagat eylemek için Türkleri zorlamıştı . diğer taraftan Balkanlılarla Ruslar arasındaki gizlice akt edilen bir muahedenin ahkâmına göre Türkiyenin avrupada toprak ve arazi sahibi olmaması tekarrur etmişti . Bu suretle Balkan hükümetleri Türkleri Avrupadan çıkarmaya muvaffak oldular . fakat emvali ganimeti - zapt ettikleri yerleri - kendi aralarında münsifane taksim edememekten naşı beyenlerinde niza koştular . Bu sırada Türk gençleri Balkan hükümetleriyle müsalahayı akt edip memleketin iktisadiyatını düzeltmeğe hazırlanıyorlardı . Türkiyenin

(T Ü R K İ Y E N İ N B İ T A R A F L I G İ)

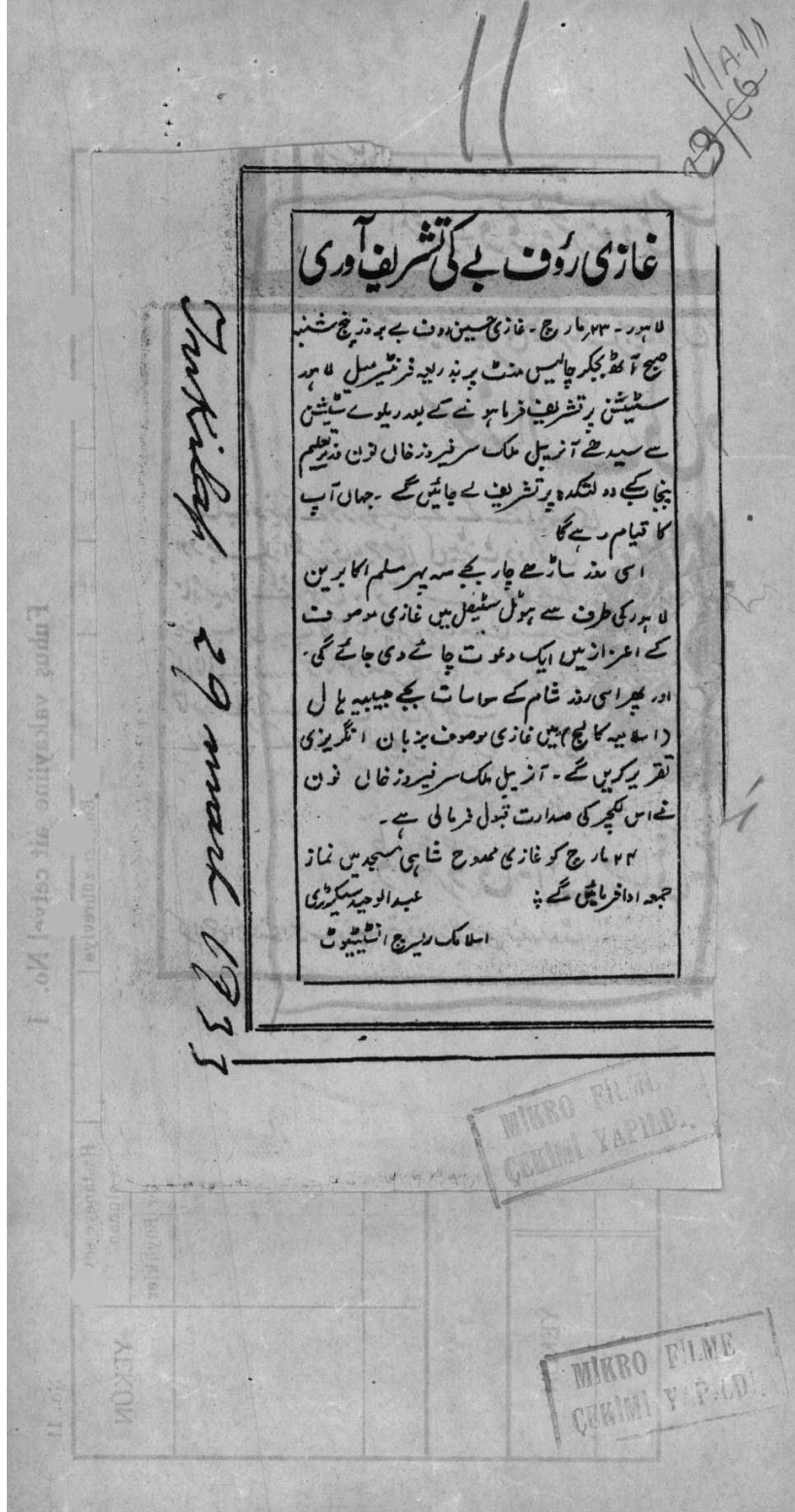
BÜYÜK KÜPÜR
DOSYASINDA

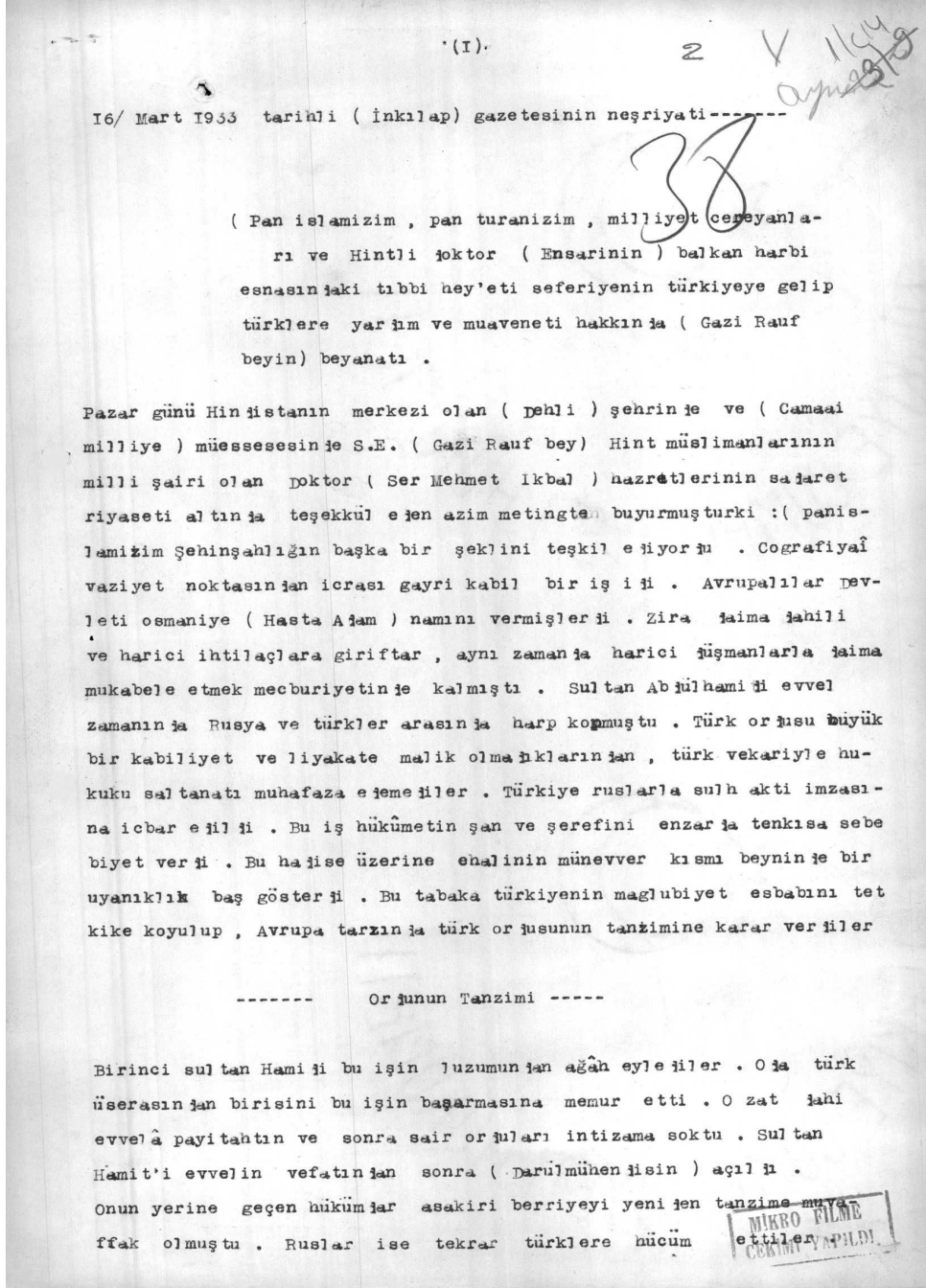
Hatip muşarünileyh buyurdu ki ; benim idaremden bir hap gemisi vardır . efkârı umumiye beniü gibi mütteliklere yardım ve muavenet etmeğe taraftardılar .

Kırım harbinden beri şhalinin münasebatı mütteliklerle pek iyi idi . Ermeniler ve Ermenilerle la ermeni inkılâpçıları müttelikler Türklerle daima hücum ediyorlardı .

MİKRO FİLM
ÇEKİMİ YAPILDI

121 10 1 2 1

Rauf Orbay'ın Hindistan Seyahati (BCA. 121.10.1.2.1.)

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).